

W. Somerset Maugham

NA OSTŘÍ
NOŽE

PROSTOR

POZDNÍ
e d i c e
SBĚR

Edice Pozdní sběr přináší v nových, nebo revidovaných překladech díla cizojazyčných autorů, se kterými se český čtenář mohl setkat v průběhu dvacátého století. Díla, dnes možná pozapomenutá anebo zapadlá, která však na vinici času dozrála a prokázala svou trvalou hodnotu.

W. Somerset Maugham
Na ostří nože

PROSTOR

W. Somerset Maugham

NA OSTŘÍ NOŽE

přeložila Dagmar Steinová

PROSTOR | PRAHA | 2018

Originally published under the title **The Razor's Edge**

Copyright © by The Royal Literary Fund

Czech edition © PROSTOR, 2018

Translation © Dagmar Steinová, 1974

Cover picture © shutterstock/isifa, 2018

ISBN 978-80-7260-403-6

*Je těžké přejít po ostří nože
a mudrcové tvrdí, že právě tak
svízelná je cesta k vykoupení.*

KATHA-UPANISADA

I

1

Nikdy jsem se nepouštěl do románu s takovými pochybnostmi. Ostatně říkám této knize román jedině proto, že nevím, jak jinak bych jí měl říkat. Můj příběh není valný a nekončí ani smrtí, ani svatbou. Smrt zakončuje všechno, a proto tvoří pochopitelný závěr nějakého příběhu, avšak svatba rovněž hezky uzavírá příběh, a povznesení lidé se neprávem posmívají tomu, čemu jsme si navykli říkat šťastný konec. Zdravý smysl vštěpuje obyčejným lidem, že tím je řečeno vše podstatné. Když se muž a žena konečně po nejrůznějších zvratech vezmou, splňují svou biologickou funkci a zájem se přenáší na příští generaci. Já však nechávám čtenáře v nejistotě. Tuto knihu tvoří mé vzpomínky na člověka, s nímž jsem se dostával do blízkého styku pouze v dlouhých časových odstupech, a vím velmi málo o tom, co se s ním dělo mezitím. Za pomoci invence bych patrně dokázal zaplnit mezery dosti pravděpodobně a moje vyprávění by bylo souvislejší, to však nehodlám učinit. Chci pouze zaznamenat, co jsem se dověděl z první ruky.

Před mnoha lety jsem napsal román *Poslední půlší-link*. Vybral jsem si slavného malíře, Paula Gauguina, a protože mi k tomu výsady spisovatele daly právo, vymyslel jsem řadu událostí, abych ukázal jeho povahu, jak jsem si ji vytvořil na základě kusých znalostí o tomto francouzském umělci. V této knize se o nic podobného nepokouším. Nic jsem si nevymyslel. Abych neuvedl do rozpaků žijící osoby, dal jsem lidem, kteří hrají v tomto příběhu nějakou roli, fiktivní jména, a i jinak jsem se snažil zajistit, aby je nikdo nepoznal. Muž, o němž píšu, není slavný. Je možné, že nikdy slavný nebude. Je možné, že až jeho život jednou skončí, nezůstane po jeho pobytu na zemi větší stopa, než jakou zanechává na vodní hladině kámen hozený do řeky. Pak budou lidé číst mou knihu, pokud ji vůbec budou číst, jen pro její vlastní zajímavost. Ale je také možné, že způsob života, který si vybral, a jeho neobyčejně pevná a mírná povaha budou stále víc ovlivňovat jeho bližní, takže jednou třeba lidé pochopí, třeba dlouho po jeho smrti, že v našem věku žila neobyčejně pozoruhodná bytost. Pak bude zcela zřejmé, o kom v této knize píšu, a lidé, kteří se budou chtít dovědět alespoň něco málo o jeho raném životě, tu snad najdou něco, co jim bude vyhovovat. Jsem přesvědčen, že v rámci přiznaných omezení bude má kniha užitečným zdrojem informací pro životopisce mého přítele.

Nechci tvrdit, že rozhovory, které jsem zaznamenal, lze pokládat za doslovné záznamy. Nikdy jsem si nezapisoval, co se při té či oné příležitosti říkalo, mám však dobrou paměť na všechno, co se mne týká, a i když vyprávím tyto rozhovory svými slovy, zachycuji podle mého názoru věrně, co bylo řečeno. O něco

výš jsem poznamenal, že jsem si nic nevymyslel. Toto tvrzení bych nyní chtěl poněkud modifikovat. Dovolil jsem si, jako to činí historici od dob Hérodotových, vložit svým postavám do úst výroky, které jsem osobně neslyšel a ani slyšet nemohl. Činím to z týchž důvodů jako historici, totiž abych dodal větší živosti a rozmanitosti scénám, které by byly neúčinné, kdyby byly pouze vyprávěny. Chci, aby mě lidé četli, a domnívám se, že mám právo udělat vše, co je v mých silách, aby moje kniha byla čtivá. Inteligentní čtenář snadno pozná, kdy sahám k tomuto klamu, a může ho klidně zavrhnout.

Další důvod, proč přistupuji k této práci s obavami, je ten, že osoby, jimiž se hlavně zabývám, jsou Američané. Je velice těžké znát lidi, a já se domnívám, že člověk zná opravdu dobře jen své spoluobčany. Muži a ženy totiž nejsou pouze oni sami, jsou zároveň i kraj, v němž se narodili, městský byt nebo venkovská usedlost, kde se učili chodit, hry, které hráli jako děti, pohádky, které slýchávali, školy, do nichž chodili, sporty, které pěstovali, básníci, které četli, a Bůh, v něhož věřili. To všechno z nich udělalo, co jsou, a tyto věci nelze poznat z doslechu, člověk je pozná, jedině když je prožil. Člověk je pozná, jedině když je těmito věcmi. A protože příslušníky cizího národa můžeme poznat jedině z pozorování, je těžké dodat jim na stránkách knihy věrohodnosti. Ani tak jemný a pečlivý pozorovatel jako Henry James, který prožil v Anglii čtyřicet let, nedokázal nikdy vytvořit Angličana, který by byl skrz naskrz anglický. Já osobně jsem se nikdy nepokoušel, s výjimkou několika povídek, zabývat se někým jiným než svými spoluobčany, a v povídkách jsem se odvážil udělat něco jiného pouze proto, že tam

lze o postavách pojednat spíše v obrysech. Spisovatel dává čtenáři obecnější údaje a přenechává mu, aby si podrobnosti doplnil sám. Někdo se může ptát, proč jsem neudělal s postavami této knihy totéž, co s Paullem Gauguinem, z něhož jsem udělal Angličana. Odpověď je prostá: nemohl jsem. To by už nebyli těmi lidmi, jakými byli. Nepředstírám, že to jsou Američané, jak se Američané sami vidí: jsou to Američané vidění anglickýma očima. Nesnažil jsem se reprodukovat zvláštnosti jejich řeči. Zmatek, který způsobují angličtí spisovatelé, když se o to pokoušejí, se vyrovná pouze zmatku, který vytvářejí američtí spisovatelé, když se pokoušejí reprodukovat angličtinu, jakou se mluví v Anglii. Slang je strašlivá léčka. Henry James ho ve svých anglických příbězích neustále užívá, ale nikdy přesně tak jako Angličané, takže nedosahuje hovorového efektu, o který mu šlo, spíš uvádí anglické čtenáře do nepříjemných rozpaků.

2

V roce 1919 jsem se cestou na Dálný východ dostal do Chicaga a z důvodů, které nemají nic společného s tímto příběhem, jsem tam zůstal dva nebo tři týdny. Krátce předtím jsem vydal úspěšný román, a protože jsem byl na chvíli novinkou, byl jsem interviewován, sotva jsem dorazil. Druhý den ráno u mne zazvonil telefon. Zvedl jsem ho.

„Tady Elliott Templeton.“

„Elliotte! Myslel jsem, že jste v Paříži.“

„Ne, jsem tu na návštěvě u sestry. Chtěli bychom, abyste k nám dnes přišel na oběd.“

„Milerád.“

Stanovil hodinu a dal mi adresu.

Znal jsem Elliotta Templetona patnáct let. V té době se blížil šedesátce, byl to vysoký, elegantní muž s pěknými rysy a hustými, vlnitými, tmavými vlasy, které byly prošedivělé jen do té míry, že mu přidávaly na distingovanosti. Vždycky byl nádherně oblečen. Doplnky si pořizoval u Charveta, ale obleky, boty a klobouky si dával dělat v Londýně. Měl v Paříži byt na Rive Gauche v módní rue St. Guillaume. Lidé, kteří ho neměli rádi, o něm tvrdili, že je obchodník, ale on toto obvinění rozhořčeně odmítal. Měl vkus a znalosti a ochotně přiznával, že v dávných letech, krátce po svém příjezdu do Paříže, pomáhal radou bohatým sběratelům kupujícím obrazy. A když se prostřednictvím svých společenských styků dověděl, že nějaký zchudlý anglický nebo francouzský šlechtic je ochoten prodat obraz první kvality, rád ho spojil s řediteli amerických muzeí, kteří, jak náhodou věděl, hledali dobrou ukázkou z díla toho či onoho mistra. Mnoho starých rodin ve Francii, a občas i v Anglii, bylo okolnostmi donuceno rozloučit se s kusem podepsaným Buhlem anebo s psacím stolem vyrobeným samotným Chippendalem, pokud to mohli provést nenápadně, a těšilo je, že znají velice kultivovaného muže dokonalého chování, který dovede takovou záležitost diskrétně zprostředkovat. Lidé přirozeně předpokládali, že má Elliott z těchto transakcí nějaký užitek, ale byli příliš dobře vychovaní, aby se o tom

zmiňovali. Zlí jazykové tvrdili, že v jeho bytě je všechno na prodej, a že když pozve nějaké bohaté Američanky na vynikající oběd se starým vínem dobrého ročníku, vždycky zmizí jedna nebo dvě cenné kresby nebo vykládanou komodu nahradí komoda lakovaná. Když se ho někdo zeptal, proč nějaký kus zmizel, vždycky velice věrohodně vysvětlil, že mu nepřípadal zcela na výši, a proto ho vyměnil za kus mnohem lepší kvality. A dodával, že je únavné dívat se stále na stejné věci.

„*Nous autres Américains*, my Američané,“ říkával, „máme rádi změnu. Je to zároveň naše slabost i síla.“

Některé americké dámy v Paříži, které tvrdily, že o něm vědí všechno, prohlašovaly, že pochází z dost chudé rodiny a že si žije tak, jak žije, jediné proto, že byl velmi chytrý. Nevím, kolik měl peněz, ale vévodskému panu domácímu určitě platil mastnou činži a byt si zařídil cennými věcmi.

Na zdech visely kresby francouzských mistrů, Watteau, Fragonard, Claude Lorrain atd., na parketách se skvěly v plné kráse koberce ze Savonnerie a Aubussonu a v saloně byla tak elegantní souprava z doby Ludvíka XV. s *petit point*, že mohla klidně patřit, jak hlásal Elliott, madame de Pompadour. Rozhodně měl Elliott dost, aby mohl žít, jak pokládal za vhodné pro gentlemana, aniž byl nucen si vydělávat, a pokud se s ním člověk nechtěl rozkmotřit, bylo lepší nezmiňovat se o způsobu, jak si vydělával v minulosti. Zbaven materiálních starostí věnoval se Elliott své hlavní životní vášni, totiž společenským stykům. Jeho obchodní spojení se zchudlými velikány ve Francii i Anglii upevnila postavení, jež získal, když jako mladý muž přijel do Evropy s doporučujícími dopisy pro významné osobnosti. Pro urozené

americké dámy, k nimž přišel s dopisy, byl dostatečným doporučením jeho původ, byl totiž ze staré virginské rodiny a po matce odvozoval svůj původ od jednoho ze signatářů Deklarace nezávislosti. Byl pohledný, bystrý, dobře tančil, slušně střílel a znamenitě hrál tenis. Byl přínosem pro každý společenský podnik. Hýřil květinami a drahými bonboniérami, sám sice hostil zřídka-kdy, ale když hostil, tak s originalitou, která se líbila. Ty bohaté dámy bavilo, když je vodil do bohémských restaurací v Soho nebo do *bistros* v Latinské čtvrti. Vždycky byl ochoten být užitečný, a ať jste ho požádali o cokoliv, udělal to rád, byť to bylo sebenepříjemnější. Nesmírně si dával záležet na tom, aby se zavděčil stárnoucím ženám, a záhy se stal *ami de maison*, domácím přítelem, v nejednom honosném domě. Jeho vlídnost byla nezměrná, nikdy mu nevadilo, když ho pozvali na poslední chvíli, protože někdo z pozvaných odřekl, a bylo možné posadit ho vedle nesmírně otravné staré dámy a přitom mít jistotu, že bude okouzlující a zábavný, jak jen on to dovedl.

Během dvou či více let znal jak v Londýně, kde trávil konec sezony a začátkem podzimu navštěvoval řadu venkovských sídel, tak v Paříži, kde se usadil, každého, koho mladý Američan mohl poznat. Dámy, které ho původně uvedly do společnosti, žasly, jak se kruh jeho známých rozrostl. Měly přitom smíšené pocity. Na jedné straně je těšilo, že je jejich mladý chráněnc tak úspěšný, na druhé straně je trochu popouzelo, že se důvěrně stýká s lidmi, s nimiž jejich vlastní styky zůstaly zcela oficiální. I když byl vůči nim i nadále ochotný a snažil se být užitečný, měly nepříjemný pocit, že je použil jako odrazový můstek pro společenský

vzestup. Obávaly se, že je snob. A snobem samozřejmě byl. Byl to obrovský snob. Byl to snob zcela nepokrytý. Smiřoval se s každou urážkou, pomíjel veškeré ústrky, spolkl každou hrubost, jen aby dostal pozvání na nějaký večírek, kam se chtěl dostat, nebo aby navázal spojení s nějakou zkosnatělou starou ovdovělou šlechtičnou zvučného jména. Byl neúnavný. Když si vyhlédl kořist, lovil ji s vytrvalostí botanika, který je ochoten vystavit se nebezpečí povodně, zemětřesení, horečky a nepřátelských domorodců, aby získal zvláště vzácnou orchidej. Válka roku 1914 mu poskytla konečnou šanci. Když vypukla, přihlásil se k sanitě a sloužil nejdříve ve Flandrech a pak v Ardenách. Po roce se vrátil s červenou stužkou v knoflíkové dírce a získal postavení v Červeném kříži v Paříži. Tehdy byl už hodně zámožný a štědře přispíval na dobročinné účely pod patronací významných osob. Byl kdykoliv ochoten přispět svým vynikajícím vkusem a organizačním nadáním k úspěchu nějakého dobročinného podniku, jenž se těšil široké publicitě. Stal se členem dvou nejvýlučnějších pařížských klubů. Byl *ce cher Elliott* pro největší francouzské dámy. Konečně uspěl.

3

Když jsem se s Elliottem setkal poprvé, byl jsem pro něho prostě nějaký mladý spisovatel a vůbec si mě nevšímal. Nikdy však nezapomněl obličeje, a když jsem

na něho tu i onde občas narazil, vždycky mi srdečně potřásl rukou, ale neprojevoval nejmenší přání naší známost prohloubit. A když jsem ho potkal v Opeře a on byl třeba s nějakou vysoce urozenou osobou, mohlo se stát, že mě nezpозoroval. Ale pak jsem náhle dosáhl poněkud překvapivého úspěchu jako dramatik a záhy jsem si uvědomil, že Elliott se na mne dívá vřeleji. Jednou jsem od něho dostal lístek, jímž mě zval na oběd do hotelu Claridge's, kde za pobytu v Londýně bydlíval. Byla to malá společnost a ne příliš vybraná, takže mě napadlo, že mě Elliott zkouší. Ale od té doby jsem ho vídal častěji, protože mi úspěch přinesl mnoho nových přátel. Krátce potom jsem na podzim trávil několik týdnů v Paříži a sešel jsem se s ním v domě jednoho společného známého. Zeptal se mě, kde bydlím, a za den nebo dva jsem dostal další pozvání na oběd, tentokrát však k němu do bytu. Když jsem tam přišel, překvapilo mě, že je tam dosti vybraná společnost. V duchu jsem se zachechtal. Se svým dokonalým smyslem pro společenské styky Elliott pochopil, že v anglické společnosti jako spisovatel moc neznamenam, kdežto ve Francii, kde má spisovatel prestiž už proto, že je spisovatel, ano. V průběhu dalších let se naše známost stala dost důvěrnou, ale nikdy se neproměnila v přátelství. Pochybuji, zda Elliott Templeton mohl být někomu přítelem. Lidé ho nezajímali, jen jejich společenské postavení. Kdykoliv jsem byl náhodou v Paříži nebo on v Londýně, zval mě nadále na své dýchánky, když potřeboval dalšího muže nebo když hostil Američany na cestách. Tušil jsem, že zčásti to jsou bývalí zákazníci a zčásti neznámí lidé, kteří k němu byli posláni s doporučujícími dopisy. Byli

metlou jeho života. Cítil povinnost něco pro ně udělat, a přitom nebyl ochoten seznámit je se svými slavnými přáteli. Nejsnadnější bylo dát jim večeri a pak je vzít do divadla, ale to bylo někdy obtížné, protože měl zadaný každý večer tři neděle dopředu, a mimoto tušil, že by se tím sotva spokojili. Protože jsem byl spisovatel, a tudíž člověk nepřiliš významný, svěřoval se mi bez zábran s těmito svými potížemi.

„Lidé v Americe jsou hrozně bezohlední, když dávají dopisy. Ne snad, že by mě netěšilo setkávat se s lidmi, které mi posílají, ale opravdu nevím, proč bych je měl vnucovat svým přátelům.“

Snažil se to napravit tím, že jim posílal velké koše růží a obrovské bonboniéry, ale občas musel udělat víc. Pak tedy, poněkud naivně vzhledem k tomu, co mi řekl, mě pozval, abych přišel na večírek, který uspořádal.

„Hrozně by se s vámi chtěli seznámit,“ psal, aby mi zalichotil. „Paní Ta-a-ta je velice kultivovaná žena a četla každé slovo, které jste napsal.“

Paní Ta-a-ta mi pak sdělila, že se jí ohromně líbila moje kniha *Pan Perrin a pan Traill* a blahopřála mi ke hře *Měkkýš*. První napsal Hugh Walpole a druhou Hubert Henry Davies.

4

Jestliže jsem vyvolal ve čtenáři dojem, že byl Elliott Templeton ohavný, pak je to ode mne nespravedlivé.

Především byl, jak říkají Francouzi, *serviable*, což je slovo, pro které se těžko hledá ekvivalent. *Sloužící*, ve smyslu pomáhající, ochotný a laskavý, je zastaralé. A právě takový Elliott byl. Byl štědrý, a i když na počátku své dráhy nepochybně zahrnoval své známé květinami, cukrovím a dary s postranními úmysly, pokračoval v tom i v době, když to už nebylo nutné. Působilo mu potěšení dávat. Byl pohostinný. Jeho vrchní kuchař se vyrovnal nejlepším kuchařům v Paříži a člověk si mohl být jist, že sezonní lahůdky té které roční doby dostane vždy nejdříve u Elliotta. Jeho víno svědčilo o jeho vynikajícím úsudku. Je pravda, že si hosty vybíral spíš podle společenského významu než podle toho, zda jsou zábavnými společníky, ale nikdy neopomenul pozvat nejméně jednoho nebo dva lidi jen proto, že dovedli bavit, takže jeho večírky byly většinou zábavné. Lidé se mu za zády posmívali, že je odporný snob, přesto však horlivě přijímali jeho pozvání. Mluvil plynně a správně francouzsky a měl dokonalý přízvuk. Vynaložil značné úsilí, aby hovořil tak, jako se mluví v Anglii, a bylo třeba mít velmi citlivý sluch, aby se občas zachytila americká intonace. Mluvil zajímavě, pokud ho člověk nepustil na otázku vévodů a vévodkyň, ale i o nich si dovoloval hovořit zábavně, zvláště když byl s vámi o samotě, protože jeho postavení bylo už neotřesitelné. Měl příjemně zlomyslný jazyk a neexistoval skandál o vznešených osobnostech, o kterém by neslyšel. Od něho jsem se dověděl, kdo je otcem nejmladšího dítěte kněžny X a kdo je milenkou markýze de Y. Jsem přesvědčen, že ani Marcel Proust nevěděl o vnitřním životě aristokracie víc než Elliott Templeton.